

A MOKAN-KOMITÉ SZEREPE A KOMMUNISTA HATALOMVÁLTÁS ELŐKÉSZÍTÉSÉBEN MISKOLCON

Majzik Dávid

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola

Absztrakt: Jelen tanulmányban a MOKAN-Komité tevékenységét vizsgálom Miskolcon, a front átvonulását követően és azt, hogy a szervezet milyen szerepet töltött be a város közigazgatásának felállításában. A vizsgált időszak 1944. december 3-tól 1945. januárjáig tart, a szervezet fegyveres karhatalmi státusával kezdődik és a város legfőbb közigazgatási szerve, a Városi Törvényhatósági Bizottság felállításával végződik. 1944. december 3. után (a Vörös Hadsereg ezen a napon vonult be a városba) fegyveres karhatalmi szervezetenként működött tovább és vezetőségi tagjai megszervezték a kommunista párt miskolci illetőségét. Az MKP és a MOKAN-Komité együttműködésének az eredményeként a miskolci Nemzeti Bizottságban kezdettől fogva túlsúlyban voltak a kommunista beállítottságú személyek. A főispáni pozíciót pedig a MOKAN-Komité vezetője töltötte be.

Kulcsszavak: II. világháború, magyar ellenállás, málenkij robot, Miskolc közigazgatása

A MOKAN-KOMITÉ HÁTTERE

Magáról a MOKAN-Komitéről sok tanulmány készült a Pártállami rendszer idején,¹ de ezek túlnyomórészt a volt tagok visszaemlékezésein alapultak. A legrészletesebb és legátfogóbb kép a szervezetről FEKETE Mihály: *Ellenállók az Ávas alján* című memoárjában jelent meg elsőként 1955-ben, majd 1974-ben (FEKETE 1974). Az eddigi MOKAN-Komitéről szóló írások a háború alatt véghezvitt ellenállási cselekedeteket domborították ki, és akarva, akaratlanul egy MOKAN kultuszteremtés szolgálatába álltak.² Ebben a tanulmányban az egykori ellenálló szervezet háború utáni tevékenységét és a tagok politikai szerepét is vizsgálom, ezen keresztül világítva meg, hogy az ellenállási mozgalom nem csak a német és nyilas hatalom felszámolására törekedett, hanem a politikai és közigazgatási szférákban az MKP hegemoniájára is. Eddigi kutatásom során 19 visszaemlékezést sikerült megtalálnom az 1962-ben a Párttörténeti Intézet keretei között felállított Visszaemlékezés-gyűjtő

Csoport (VEGY) anyagai között, ezek döntő többsége az 1960-as években keletkezett (LÉNÁRT é. n. 6). A Párttörténeti Intézetnek az volt a célja, hogy az írott források hiányát csökkentse és a feldolgozási procedúra után informatív, „hiteles” – vagyis a Párt önlegitimációs narratívájába illeszkedő – de egyben olvasmányos elbeszélések álljanak a kutatók (és a propaganda) rendelkezésére.³ A visszaemlékezések viszonylag rövidek és az egyén rövid, tömör és száraz életrajzán kívül egy-egy kiemelkedően fontos eseményre koncentrálnak (MOKAN-Komité ellenállási harca és a kommunista pártszervezés Miskolcon). Az általam felhasznált visszaemlékezések, az egyéni emlékezet konstrukcióján felül, átettek egy ideológiai ellenőrző procedúrán is, ennek ellenére egyáltalán nem értéktelenek. Gyáni Gábor gondolatai mentén, a visszaemlékezések elemzése során figyelembe vettem a retrospektivitást, valamint

1 Tanulmánylista a teljesség igénye nélkül: MUCS 1957, NEMES 1955, KOMÁROMY 1960.

2 HL Ellenállási Gyűjtemény, M/116. *Tóth ezredes irányítúje*: Cikk a Komszomolszkaja Pravda 1957. máj. 19. számában. HL Ellenállási Gyűjtemény, M/9. Kovács Jenő: *...És mégis lett élet ezen a földön...* A Hazáért című lap cikke, 1954. HL Ellenállási Gyűjtemény, M/10. Geróné Fazekas Erzsébet: *Nyéki gépjávitás*, Új Szó. 1945. II. évf.

3 „Az emlékirat, a visszaemlékezés értékes irodalmi termék. Sokféle műfajhoz hasonlít, de egyikkel sem azonos: politikai célzatú, tanító szándékú; mondanivalója a történeti publicisztikához közelíti, színes ábrázolásmódja, életközelsége a szépirodalomhoz. Szemtanúk vallomása, tehát történeti forrás, de mert szubjektív, olykor egyoldalú, néha felületes is, felhasználótól a szokottnál is alaposabb kritikát kíván. Legnagyobb értéke, hogy éppen azt nyújtja, amit a történetíró még a belelés nagy készségével, a művész ihlettségével sem rekonstruálhat teljesen: a régmúlt kor levegőjét, embereinek érzés- és gondolatvilágát, életmódját és mindennapi szokásait.” (LÉNÁRT é. n. 7–8.)

azt a szempontot, hogy az emlékező célja: énje kontinuitásának és egységének biztosítása (GYÁNI 2000, 129–144). Mivel a visszaemlékezők önként vállalkoztak a húsz évvel korábbi eseményekkel kapcsolatos emlékeik megkonstruálására, ezért elsősorban azt tudjuk meg, hogy a II. világháborút követő évtizedekben kik számára volt fontos a MOKAN-Komitében való részvétel. Másodsorban, mivel egy-egy fontosabb eseményt emelnek ki, azt, hogy a szervezeten belül milyen feladat elvégzése vált identitás erősítő tényezővé. Fontos szempont volt számomra, hogy az emlékezést a múlttól való távolság és az utótörténet alakulása együtt határozza meg, ezért megfigyelhető az a tendencia, hogy azok a tagok készítettek visszaemlékezéseket, akik az 1960–1970-es években magasabb (legalább Megyei Pártbizottsági) pozíciót töltöttek be, valamint azok a volt tagok emlékeztetése is megfigyelhető, akik nem kerültek el az 1950-es évek állami erőszakhullámát. A legértékesebb alkotórésze ezen visszaemlékezéseknek, hogy megfigyelhető benne egy kultuszteremtés, amely azt igazolta a résztvevők identitásában, hogy a városvezetést és azon belül az MKP hegemóniájának megteremtését teljesen jogosan érdemelték ki.

A MOKAN-Komité a miskolci MKP elődszervezeteként szolgált, és a szovjet városparancsnokság által fegyveres karhatalommá előléptetett MOKAN biztosította a kommunista párt számára a város újjáépítésében a kizárólagosságot. A karhatalmi szervezet működését taglalo részben szeretnék rávilágítani arra is, amit a Pártállami történelempolitika tabusított: a magyar kommunisták részvétele a civil lakosság Szovjetunióba való hurcolásban.

Az ellenállási mozgalom háború alatti tevékenységéről részletesebben ebben a tanulmányban nem foglalkozok. Erről az időszakról részletes képet vázol SIMON József: *MOKAN-komité: A miskolci-diósgyőri ellenállás története* című tanulmányában (SIMON 2014, 325–332).

Röviden, összefoglaló jelleggel szeretném ismertetni az ellenálló szervezet történetét. Diósgyőri vasgyári munkások szűk, kommunista gondolkodású csoportja 1943. őszétől megpróbált szervezett keretben létesíteni a hasonló érzelmű Vas- és Fémmunkások Szakszervezetének tagjai számára. Agitációjuk első látványos megnyilvánulása 1943. szeptember 9-én megtartott ún. béketüntetés volt (SIMON 2014, 325). Fekete Mihály, Oszip István, id. Urbancsok Mihály, Barbai Ferenc és elvtársaik illegálisnak minősülő németellenes, kommunista agitációjának sikere abban rejlett, hogy a város lakossága és a vasgyár dolgozói a Szövetséges bombatámadások miatt fizikailag tapasztalták meg a háborút. Olaszország 1943. szeptember 3. átállása a Szövetségesek oldalára és

a vasgyári hadiüzem dolgozóinak elmaradt bérnövelése tovább fokozta a munkások elégedetlenségét (SIMON 2014, 325). Ebben a közegben sikeresen tevékenykedő kommunista sejtek 1944. nyarára kapcsolatot teremtettek budapesti illegális munkásmozgalmi személyekkel. Fekete Mihály a Békepárt számára gyűjtötte az olyan miskolci személyek postai címeit, akik később küldemény formájában kommunista propagandaanyagokat kaptak.⁴ A két város közötti kapcsolattartásba 1944. tavaszától bekapcsolódott Tóth Béla. A nyár végén az illegálisban élő Tóth Béla Miskolcra költözött és saját kezdeményezésre megalakította a MOKAN-Komitét (MAJZIK é. n.). Ezt követően lebukás nélkül sikerült neki, Fekete Mihálynak és Barbai Ferencnek egy olyan 4 szervezeti lépcsőn alapuló komitét létrehozni, melynek tagjai között honvédtisztek, vasgyári munkások, értelmiségiek, szökött magyar katonák és munkaszolgálatosok is helyet kaptak. Falfirkákkal, kézzel írt vagy nyomtatott röpcédulákkal éreztették jelenlétüket. A front közeledtével pedig katonai telefonvezetékeket rongáltak meg, aláaknázott épületek robbanószerkezeteit hatástalanították és szabotálták a Diósgyőri Vasgyár nyugatra telepítését. Felderítő tevékenységükkel pedig értékes információkat szolgáltattak a Vörös Hadseregnek (SIMON 2014, 327–329).

A VÖRÖS HADSEREG BEVONULÁSA MISKOLCRA

A MOKAN Komité a város hadszíntérré változása következtében meggyengült és kezdett széthullani, mivel a szabad mozgás egyre veszélyesebbé vált. Az ellenállási mozgalom szerencséjére 1944. december 3-án a Vörös Hadsereg megkezdte a bevonulást Miskolcra.⁵ A MOKAN vezetők⁶ elkezdtek összeszedni azokat az ellenállókat, akikkel még meg volt a kapcsolatuk. Mivel a szervezet 1944. novemberében két részre szakadt annak

4 HL Ellenállási Gyűjtemény, M/116, *Tóth Béla visszaemlékezése*

5 November 6–11. között a szovjetek (2. és részben a 4. ukrán front) elfoglalták a megye déli részeit. Második szakaszban (november 12–december 3.) a középső részeket és Miskolcot szállták meg, majd a harmadik szakaszban (december 3–24.) a keleti területeket (ÚJLAKI 1977, 199).

6 **Tóth Béla** (Miskolc, 1888. április 17. – Budapest, 1966. július 12.) Szabómesterként dolgozott. A Tanácsköztársaság ideje alatt vörösróként szolgált. A diktatúra bukása után a bíróság 15 évi fegyházra ítélte. Itt ismerkedett meg Alpár Mihállyal, aki később a miskolci kommunisták Békepárti összekötője volt. 1944 nyarán kezdte szervezni a miskolci ellenállási mozgalom szervezetét, a MOKAN-Komitét. 1946-tól az Iparügyi- és Külügyminisztérium munkatársa volt. Ideiglenes Nemzetgyűlés Almanachja 1944–1945. Elérhető az interneten http://www.ogyk.hu/regi_honlap/e-konyvt/mpgy/alm/almanach_1944-45/1944_ngy_a_t465.htm (utolsó letöltés: 2015. 10. 31.)

következtében, hogy a katonai hadműveletek ellehetetlenítették a Miskolc és Diósgyőr közötti mozgást, a diósgyőri szervezet önállóan tevékenykedett tovább.

Barbai Ferenc Miskolc belvárosába indult, hogy a többi ellenállóval fogadhassák a szovjet tisztet: „1944. december 3-án reggel a Győri kapuban lévő illegális szállásáról a felszabadulás hírére kerékpáron elindult a város központ irányába. Az úttesten vonultak a szovjet csapatok, s közben valahonnan lövés hallatszott. A menet ekkor leállt és az úton tartózkodó civil lakosságot a járőr igazoltatta és megmotozta. Barbai Ferenc – feltehetően – MOKAN igazolványáért akart a zsebébe nyúlni, illetve olyan mozdulatot tett, mintha a zsebbe akarna nyúlni, s ez a mozdulat végzetessé vált. A járőr megtalálta pisztolyát, amelyet az ellenállás idején mindig magánál hordott. A járőr két tagja beküldte egy kertés udvarba, egyikük géppisztoly sorozatot küldött utána. A tragédia színhelye: kb. 200 méterre a Szt. Anna templomtól, a Stamberger-féle fakereskedés udvarán.”⁷ Barbai Ferenc halála a „történelmi groteszk”: a szovjet felszabadításért küzdött és balszerencsés módon a szovjet katonák végezték ki. Családtagjai sem akarták elhinni a történeteket:

Barbai Ferenc (Nagybecskerek, 1908. december 6. – Miskolc, 1944. december 3.) Apja gépészlakatos segéd volt és részt vett a debreceni illegális kommunista mozgalomban. Hárman voltak testvérek. Ferenc Debrecenben Felső Fémipari Szakiskolát végzett, majd vasesztergályosként helyezkedett el a Debreceni Vagonygyárban. 1927-ben lett az SZDP tagja. 1935-től Diósgyőrben a DIMÁVAG-ban dolgozott. A Fém- és Vasmunkások Szakszervezetében ismerkedett meg Fekete Mihállyal, Urbancsok Mihállyal és Oszip Istvánnal. Fekete Mihállyal később a MOKAN-Komité főszervezője lett. 1944. december 3-án a bevonuló Vörös Hadsereg katonái ölték meg. HOM 81.120.1.; MNL BAZML Alsószolcai Fiókleveztár pártanyaga, XXXV. 133/a 24. dob.

Fekete Mihály (Mezőkövesd, 1906. február 3. – Budapest, 1986. május 7.) Apja molnársegéd volt. Mihály a helyi elemi iskola után Miskolcon tanult tovább az I. számú polgári iskolában. Ezt követően inasnak állt és kitanulta a géplakatos szakmát, majd a MÁVAG-nál helyezkedett el. 1927-ben került kapcsolatba az illegális kommunista mozgalommal. 1941-től a MÁVAG diósgyőri ágyúgyárában id. Urbancsok Mihállyal, Oszip Istvánnal és Barbai Ferencsel együtt az illegális kommunista, majd a békepárti mozgalom, 1943-tól a háborúellenes szervezkedés egyik helyi vezetője volt. 1944 nyarán került kapcsolatba Alpár Mihályon keresztül Tóth Bélával és a MOKAN-Komité egyik vezetője lett. 1944 decemberében Tóth Bélával alakították meg az MKP miskolci szervezetét. 1956 novemberében tiltakozott a szovjet intervenció ellen és tiltakozását kifejezvéen lemondott pártpozíciójáról és nem lépett be az MSZMP-be. Ideiglenes Nemeztgyűlés Almanachja 1944–1945. Elérhető az interneten: http://www.ogyk.hu/regi_honlap/e-konyvt/mpgy/alm/almanach_1944-45/1944_ngy_a_t132.htm (utolsó letöltés: 2015. 10. 31.)

7 Nemes Éva visszaemlékezése. PIL. 867.f.1/b-303.

„Egész családjunkat egész őszintén megmondom az a bírszítés bántja, hogy bátyámat állítólag egy orosz katonára lőtte le. Sem én, s akkor még élő apám, anyám és két öcsém ezt nem hittük el és ma sem hisszük el. 1944. december 14. és 15-e között Miskolcra egy szovjet katonai gépkocsival 3 szovjet tiszt keresett fel bennünket és kívánták őszinte részvételű bányám halála miatt. Közölték, hogy bátyám mint a MOKAN Komité tagja velük kapcsolatban volt és sokat segített a Vöröshadsereg felszabadítási harcában. Mélyen sajnálják bátyám halálát. A szovjet tisztetek magasrangúak voltak. Az egyik ezredes volt. Ezen tény ismeretében el sem tudjuk képzelni, hogy bátyámat egy szovjet katonára lőtte volna le. Annak idején a mi családjunk a Miskolci Államvédelmi Hatóságot megkereste bátyám halálának kivizsgálása ügyében, azonban érdemleges választ nem kaptunk.”⁸

A Vörös Hadsereg fogadására a „mókánok” készítették több szovjet zászlót is, de a találkozás egyáltalán nem ment zökkenőmentesen. A szovjet hadsereg – mivel ellenségként tekintett Magyarországra – egész egyszerűen bizalmatlan volt a fegyvert viselő ellenállókkal. Antal Ferenc vezette nyomdai őrség is a Városház térre készült csoportjával és majdnem Barbai Ferenc sorsára jutottak: „Tudtuk, hogy most már itt vannak a szovjetek. Hát ugye nagy boldogan, örömmel ugye, az egész csoport, amit tudott egy ilyen kétkerekű taligára raktuk és irány a Városházra; hogy ott fogjuk a szovjet csapatokat üdvözölni. [...] Hát amikor odaértünk nagy boldogan, hát rögtön belebotlottunk egy ilyen szovjet járőrbe. Egyből becsuktak bennünket. Rögtön elvittek valahova egy ilyen épületbe, egy pincébe és lesittettek.”⁹ Szerencséjükre pár órával később tisztázták őket a MOKAN vezetők a szovjet parancsnokságon és szabadon engedték a fogva tartott ellenállókat. A MOKAN-Komité életben maradt vezetői – Fekete Mihály és Tóth Béla – még december 3-án tárgyalásokat kezdtek a szovjet parancsnoksággal. A MOKAN-Komité életének elkövetkező két hónapját azok a feladatok határozták meg, amelyeket ezeken a korai tárgyalásokon megbeszéltek. Felkészülve és naprakészen álltak a MOKAN vezetők a szovjet városparancsnokság elé és elfogadásukat nagymértékben elősegítette kommunista beállítottságuk. Hamarosan Fekete Mihály és Tóth Béla hozzáálltak a kommunista párt megszervezéséhez és gyorsaságuk segítségének köszönhetően a városvezetésben is nagy szerephez jutottak.

„A város lakosságához!

A Vörös Hadsereg megbízásából a MOKAN komité az alábbiakat közli a város lakosságával:

8 Barbai Ferencről visszaemlékezés feleségétől és testvérétől, MNL BAZML Alsószolcai Fiókleveztár pártanyaga. XXXV. 133/a 24. dob.

9 Antal Ferenc interjú: *Századunk*.

*A munkások és parasztok Vörös Hadserege nem rabol, nem fosztogat és nem erőszakoskodik az általa megszállott területeken. A Vörös Hadsereg katonái nem követnek el semmi olyan visszaélést, amelyet a német fasiszta gyilkosok és szökevények a nácibérenc nyilas háborús bűnösök követtek el napról-napra ebben a városban is a lakosság szemelátára. A Vörös Hadsereg hosszú és fáradságos küzdelmet harcolt végig, amíg végre most falaink közül is kiüldözik a gyűlölt német megszállókat. Fogadjátok tehát barátságosan a vörös katonákat, ha éhesek osszátok meg velük kenyereteket és ne feledjétek el, hogy nem fasiszta tömeggyilkosok fosztogató bordáival, hanem egy felszabadító hadsereg tagjaival álltok szemben. A Vörös Hadsereg nem kíván egyebet a város lakosságától csak rendet. A rend fenntartását a szabadságharcos magyarok szervezete, a MOKAN komité látja el. Mindenki figyelje, adja tovább, és kövesse a MOKAN komité utasításait! Pusztuljanak a fasiszta gyilkosok! Halál a háborús bűnösökre!*¹⁰

A FRONT ÁTVONULÁSÁT KÖVETŐ IDŐSZAK

A közigazgatás gyors megindításához szoros érdeke fűződött a Vörös Hadseregnek, mivel a város helyrehozatalával a gazdasági javak hozzáférhetővé váltak a hadsereg utánpótlásához. A MOKAN-Komité kitűnő alapot nyújtott a miskolci MKP gyors megszervezéséhez, mivel már szervezeti alapon működő politikáló tagokat foglalt magában. Tehát a szovjet városparancsnokságnak rendelkezésére állt egy tette kész és politikailag megbízható, helyi kommunista csoport. Ez a szovjet támogatás magyarázza azt, hogy az évtizedekig bűnözőnek titulált, háttérbe szorított személyek hívták életre és adták a közigazgatás alapját. Közigazgatási és politikai téren a volt MOKAN tagok egymást támogatva az újjáépülő Miskolc városvezetésének gerincét adták.

Röviden szeretném felvázolni a közigazgatási szervek hierarchiáját. 1944. december 3-án fogadta el az MNFF (Magyar Nemzeti Függetlenségi Front) azt az országos programot, amelyben célul tűzték ki a nemzeti bizottságok felállítását. Ezek az MNFF helyi képviselői szervei voltak, amelyeket a 14/1945. M.E. sz. rendelet alapján kellett létrehozni. Ez az ideiglenes szerv az önkormányzati testületek közigazgatási szerepeit töltötte be, tehát hatalmi és közigazgatási funkciója volt. Felettes hatóság a Belügyminisztérium volt. A nemzeti bizottságok legfőbb feladata az újjáépítés megkezdése, a közigazgatás szerveinek helyreállítása volt. Szerepük 1945 nyaratól fokozatosan csökkent, 1949-ben pedig véglegesen beszüntették tevékenységüket (megszűnésről az 1100/1949. Korm. sz. rendelet szól).

A városban megalakult Nemzeti Bizottság hozta létre Miskolc thj. Törvényhatósági Bizottságát, amely a háború előtt az 1929. évi XXX. tc. alapján működött. Hatásköre és szervezete azonos volt a vármegyei Törvényhatósági Bizottságéval. A háború után az 1030/1945. M.E. sz. rendelet hívta újból életre ezt az önkormányzati szervezetet és csak formai eltérések voltak a vármegyei Törvényhatósági Bizottságtól. Feladatköre is megegyezett: szabályrendelet alkotása, választás alá eső tisztviselők választása, politikai és közigazgatási bíróság panaszjog gyakorlása, költségvetés megállapítása, a törvényhatóság vagyonának kezelése, középületek, közintézetek és közüzemek létesítése és az önkormányzati szervek felügyelete. A Törvényhatósági Bizottságok választás nélkül működtek egészen megszüntetésükig. Taglétszámát a Nemzeti Bizottságok állapították meg, és ezekre a helyekre a tagokat a demokratikusan működő helyi pártok delegálták. A törvényhatósági bizottságok felállításával megszűnt a nemzeti bizottságok közigazgatási hatásköre. A Törvényhatósági Bizottság szervezetét az 1949. évi alkotmány, illetve a helyi tanácsokról szóló 1950. évi első tanácstörvény szüntették meg. A bizottságnak volt egy szűkebb tagsággal rendelkező úgynevezett Törvényhatósági Kisgyűlése. A háborút követően ezt a testületet is az 1030/1945. ME. sz. rendelet állította fel, melynek nem tisztviselő tagjainak számát 16-ban határozta meg, akiket a Törvényhatósági Bizottság választott meg saját soraiból. Feladatkörébe tartozott 100 000 pengőnél nem nagyobb értékű kiadások megtétele, községi szabályrendeletek felül bírálata, továbbá a Törvényhatósági Bizottság elé terjesztendő ügyek előkészítése.

December 3-án Tóth Béla kezdte meg a tárgyalásokat a szovjet parancsnoksággal. Ezeken a megbeszéléseken tisztázta a MOKAN szervezet háború alatti tevékenységét és politikai nézeteit. Az ellenállási tevékenységek felnagyításával, a felderítő tevékenység segítségével és a kommunista eszmék követésével magyarázható, hogy a Vörös Hadsereg miskolci városparancsnoksága nem fegyverezte le a szervezetet (mint ahogy tette a rendőrséggel), hanem rendfenntartási célokkal elismerte, mint magyar karhatalmi szervet, melynek vezetője Szalay Tibor alezredes lett. Helyettesének Szabó Lajos őrmestert neveztek ki. A MOKAN politikai részlegének irányítója, akinek feladata a sorozás során bekerülő tagok „megfelelő” politikai beállítottságának ellenőrzése volt, Jekkel Géza lett. A bűnügyi csoport vezetését Orosz Kálmán végezte, az egészségügy irányítója dr. Petrassy Miklós orvos alezredes lett. A szervezet gazdasági ügyeit Czapáry Miklós intézte (FEKETE 1974, 201).

10 A MOKAN-Komité első plakátja a Szovjet hadsereg bevonulását követően. HOM 76.62.1.

A MOKAN által elindított újságban minden fontos tudnivalót közöltek a tagok; így azt is megtudhatjuk, hogy a szovjet katonai vezetéssel december 3-án, vasárnap, délután négy órakor kezdődtek meg a tárgyalások és ez a vezetés nevezte ki Szalay Tibort a karhatalmi alakulat vezetőjének, valamint az ellátandó feladatköröket is megszabták, melyek a következők voltak: „Együttműködni a szovjet csapatokkal az általános rend helyreállítása érdekében. Állami értékek megőrzése. Minden fasiszta elemnek: németek, terroristák és ellenszeggűlők letartóztatása és a városparancsnokságnak való átadása.”¹¹ A Vörös Hadsereg által karhatalmi alakulattá előléptetett földalatti mozgalom tehát igen fontos kulcspozíciót szerzett meg közvetlenül a front átvonulása után. Innentől kezdve két síkon (közigazgatási és politikai) kezdtek el tevékenykedni a tagok. A megalakuló MKP gerincét a MOKAN-Komité vezető egyéniségei adták, és igen nagy befolyásra (hatalomra) tettek szert a MOKAN karhatalom kézben tartásával. Gyakorlatilag irányításuk alá vonták azokat a stratégiaileg fontos szegmenseit az infrastruktúrának, amely elengedhetetlenek voltak egy háborús pusztításokat elszenvedett város rendbehozatalához. Ezáltal vált megkerülhetlenné Miskolcon az addig csak erőtlen kommunista mozgalom és kerültek politikai és közigazgatási kulcspozíciókba azok a személyek, akiket addig a hatalom nemkívánatos elemeknek nevezett.

A MOKAN másik fontos lépése a nyomtatott sajtó megindítása volt. *Szabad Magyarország* elnevezéssel, mivel nyíltan politizálhattak a kommunisták a „felszabadulást” követően, ebből a napilapból értékes információkat nyerhetünk az olvasóközönségnek szánt cikkekből és felhívásokból. Már december 3-án elkezdtek az első szám összeállítását, amely december 7-én jelent meg, így a *Szabad Magyarország* volt az első újság, amelyet olvashatott a város lakossága. Ennek a sajtóorgánumnak a segítségével rekonstruálhatjuk, hogy a miskolci Nemzeti Bizottság megalakulásáig milyen politikai és közigazgatási lépések történtek, mivel a szervezett polgári közigazgatás még nem kezdődött meg. Tehát december 3-án, vasárnap délután négy órakor a városháza tanácstermében fogadta a bevonuló Vörös Hadsereg parancsnoka, Mihajlov tábornok, a városi hivatalok-, az egyházi-, valamint a pártok képviselőit. Dr. Gállfy Imrét nevezik ki polgármesterré (ő volt a város polgármestere 1944. október 16-ig), ezen kívül biztosította az egyházak képviselőit a szabad vallásgyakorlásról, valamint a megjelent pártokat a szabad politizálásról. Ebben a korai időpontban két párt jelent meg: „A Szociáldemokrata Párt három vezetőjének nevét diktálta be:

Rónai Sándor, Pléh Sándor és Poprádi Pál. A Kommunista Párt vezetője: Tóth Béla. A vasgyárak munkásságának képviseletében Fekete Mihály jelent meg.”¹²

A MOKAN-Komité befolyását, mint a baloldali pártok (SZDP, MKP) gyűjtőszerv szerepét betöltő csoportosulás, jól példázzák a felsorolt nevek, mivel mindegyik személy (lazább, vagy szorosabb) kapcsolatban állt a szervezettel. Hiszen, mint szervezett politikai pártok képviselői jelentek meg a városparancsnokságon, holott a hivatalos pártalakításokra később került sor.¹³ A politikai ambíciókat azonban jól tükrözi ez az esemény. A MOKAN-Komité vezetői és tagjai rendkívül gyorsan hozták létre a miskolci MKP-t, de maga a szervezet is politikai erőt kezdett el képviselni (ezt később kifejttem bővebben). A miskolci MKP 1944. december 16-án alakult meg, de ez valójában csak egy névváltoztatás volt. A miskolci kommunisták már 1944 júliusában elvesztették a kapcsolatot a Békepárttal. Nem volt tudomásuk arról, hogy a párt újjáalakult MKP néven 1944. november 7-én Szegeden. Ebből adódott az, hogy a december 7-én megjelent *Szabad Magyarország* a következőket közölte: „MEGALAKÍJTJUK TEHÁT az osztálytudatos magyar munkásság minden becsületes haladó rétegét, csoportot és egyént maga köré tömörítő, fasiszmus és háború ellen küzdő alakulatát, a KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJÁNAK MISKOLCI SZERVEZETÉT. [...] A pártszervezet helyisége Erzsébet tér 3. szám alatt, a Kereskedelmi- és Iparkamara épületének első emeletén van.”¹⁴

Fekete Mihályék tehát a pártalapításkor az 1919-es Tanácsköztársaságot irányító KMP nevét vették fel és ez a későbbi politikai rendszer függvényében a pártszervezők gondolkodásának árulkodó jele. Fekete visszaemlékezésében is írja, hogy: „Minderről nem tudva [a Magyar Kommunista Párt 1944. november 7. megalakulásáról, a szerz.] Miskolcon is sokan számítottak arra, hogy hazánkban újra proletárdiktatúra lesz, mégpedig igazi – vagyis szociáldemokraták nélkül” (FEKETE 1974, 204–205). Persze nem állítom azt, hogy a MOKAN tagok előre látták a jövőt, hanem arra hívnám fel a figyelmet, hogy

12 *Szabad Magyarország*, 1944. december 9. HOM Könyvtár

13 A miskolci MKP 1944. december 16-án alakult meg. Az SZDP miskolci szervezete 1945. január 3-án az FKGP pedig 1945. január 11-én hozta létre miskolci kirendeltségét (ÚJLAKI 1977, 199–201).

14 *Szabad Magyarország*, 1944. december 7. De a két nappal később megjelent lapszámban a következő felhívást olvashatjuk: „Megalakult az osztálytudatos dolgozók felszabadulásáért munkáló harcos szervezet, a KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJA” (*Szabad Magyarország*, 1944. december 9. HOM Könyvtár). A legelső dátum tehát a megalakulás kezdetének kihirdetése volt, de már akkor rendelkeztek helyiséggel, amikor hivatalosan még nem se alakultak.

11 *Szabad Magyarország*, 1944. december 9. HOM Könyvtár

az MKP Központi Vezetőségétől függetlenül cselekvő miskolci kommunisták emlékezetében milyen erőteljesen élt a Tanácsköztársaság, mint áhított cél, és legális tevékenységükkel elejétől kezdve erre törekedhettek, ha elhisszük azt az állítást, hogy a cselekvés a gondolat fizikai manifesztációja. Visszatérve a „hivatalos” pártalakítási időpontra, ÚJLAKI Péter december 14. vagy 16-át jelöli meg a megalapítás dátumául (ÚJLAKI 1977, 199). Ez az adat azonban valószínűleg téves! Fekete Mihály 1974-ben megjelent memoárjában is sérelmezi az időpontot: „*A helyi szervezetet tehát nem Farkas Mihály hozta létre, mint ahol azt néhol olvashatjuk, Farkas csupán a megalakult szervezetnévének megváltoztatását javasolta*” (FEKETE 1974, 204).

Farkas Mihály említése fontos ennél a problémánál. 1944. december 16-án ült össze a városházán a miskolci Nemzeti Bizottság alakuló ülése, amelyen jelen volt Farkas Mihály a Szegeden megalakított MKP részéről úgyis, mint az Ideiglenes Nemzetgyűlés előkészítő bizottság küldöttje, valamint dr. Juhász Géza debreceni FKgP részéről úgyis, mint az Ideiglenes Nemzetgyűlés előkészítő bizottság kiküldöttje.¹⁵ Erre az időpontra már a miskolci párt is korrigálta a névadási hibát, de a hierarchikus alapokon létező kommunista pártszervezet számára a későbbi időszakokban Farkas Mihály személyéhez köthető mozzanat vált fontossá. Pontosán nem tudni, hogy mikor érkezett Miskolcra a moszkovita társaság egyik fontos tagja, de december hónap jelentősebb részében itt tartózkodott és instrukciókkal láthatta el a formálódó pártot. Mráz Ferenc, SZDP párttag így emlékszik a Farkas Mihállyal való találkozásra:

„*Farkas Mihály odajött hozzám és megkérdezte, mióta vagyok párttag. Mondom, hogy 1923-tól. Azt mondja; akkor maga nem léphet be a kommunista pártba, mert Rónai elvtárs nemsokára hazajön – még akkor nem jött hazá a bujkálásból – és akkor kettőjüknek meg kell alakítani a szociáldemokrata pártot. Elmagyarázta, hogy miért. A szocdem. pártnak nagy tábora van, és ha maguk nem alakítják meg, azok nem jönnek a kommunista pártba máról holnapra, mert a két párt szembeáll, és akkor az emberek elmennek a kisgazdapártba vagy a Polgári Demokrata Pártba, vagy nem mennek sehová. Maguk maradjanak ott a két párt egyesüléséig. Engem úgy kezeltek első perctől kezdve a kommunisták, hogy velük vagyok. Úgyhogy én, Nógrádi Sándor és Fekete Mihály, az akkori kommunista párttitkár, betenként találkoztunk a Déryné u. 16. sz. alatt és ott megbeszéltük a két párt közös dolgait. Ha nekik volt valami*

problémájuk, akkor mi segítsünk, ha nekünk volt, ők segítenek. Se a kommunista párt, se a szocdem párt többi tagjai ezt nem tudták. Ez titokban ment.”¹⁶

Ezt az állítást sajnos más forrással nem tudom megerősíteni, de érdemes jobban megvizsgálni ezt a visszaemlékezést. A januárban megalakult miskolci SZDP elnöke valóban Rónai Sándor volt, Mráz Ferenc pedig a párt propaganda osztályának vezetője lett. Mráz Ferenc kapcsolatban állhatott Rónai Sándorral, mivel amikor az 1945. március 14-én lemondott a Nemzeti Bizottság alelnöki posztjáról, helyére Mráz Ferencet javasolta.¹⁷ A Farkassal történt megbeszélés időpontjában valóban nem alakult még meg a Szociáldemokrata Párt. Ez minden, amit tényekre alapozottan meg lehet állapítani a visszaemlékezésből, valamint Mráz Ferenc életrajzából kiderül, hogy 1961-ben történt nyugdíjazásáig szép politikai karriert futott be.¹⁸ Ha azonban Rónai Sándor személyéből indulunk ki, akkor egy olyan eshetőséggel találjuk magunkat szembe, amely szerint ez a titkos tárgyalás nem csupán „káder-episztemológiai” jelenség. Hiszen Rónai Sándort 1944. október 15-én, a nyilas hatalomátvételtkor letartóztatták, de megszökött. December 19-én tért vissza Miskolcra. 1944. december 21-től a Szociáldemokrata Párt miskolci ideiglenes pártvezetőségi tagja lett. 1945. január 24-től a miskolci pártszervezet titkára, két nappal később a városi Nemzeti Bizottság alelnöke lett.¹⁹ 1945. január 29-től a Törvényhatósági Bizottságának kisgyűlési tagjává választották.²⁰ 1945. augusztus 18–20-án, az SZDP XXXIV. kongresszusán pártvezetőségi és a politikai bizottsági taggá választották.²¹ 1945. július 21-től köz-

16 MNL BAZML Alsózsolcai Fióklevektár pártanyaga XXXV. 133/a 28 dob.

17 MNL BAZML XVII-2.1945/1730.

18 1945. május 1-től a Miskolci Törvényhatósági Bizottság tagja. 1948. júniusától 1950. január 31-ig Szakszervezeti Tanácsnál, mint Miskolc város szakmaközi titkára dolgozott. Országos Szakszervezeti Tanács Választmányának is a tagja volt ez idő tájt. Megyei Szakszervezeti Tanács Elnökségi tagjaként is dolgozott nyugdíjig. 1950 februárjában 1. M.T.H. Miskolc-Diósgyőr 100-as iskolaintézetének lett az igazgatója. 1952 szeptemberétől politikai és tömegnevelési igazgató lett 1953. március 31-ig. 1950. október 22-én a Miskolc város I. ker. Tanács tagja lett, ahol az ipari állandóbizottság elnöke lett. 1953. márc. 19-én a megyei Tanács VB megbízta a Munkaerőgazdálkodási Osztály vezetésével. 1955. január 15-től 1961-ben történt nyugdíjaztatásáig a megyei Moziüzem igazgatója. MNL BAZML Alsózsolcai Fióklevektár pártanyaga XXXV. 133/a 28 dob.

19 *A Miskolci Nemzeti Bizottság ülésének jegyzőkönyve*, Miskolc, 1944. dec. 26.

20 MNL BAZML XVII-2.1945/3591.

21 *Országgyűlési Almanachok* <http://dt.ogyk.hu/hu/gyujtemeny-ismertetok/orszaggyulesi-dokumentumok/orszaggyulesi-almanachok> (2015. 10. 31.)

ellátásügyi miniszterre nevezték ki.²² 1945. november 15-étől kereskedelem- és szövetkezetügyi, 1949. július 11-től 1950. május 8-ig külkereskedelmi miniszter. 1949–1950-ben a Népgazdasági Tanács tagja volt.

Az MKP-val való együttműködés híve volt, ebből kifolyólag a két munkáspárt egyesítését megelőzően az SZDP képviselőjében részt vett az összekötő bizottság tárgyalásain; bekerült a március 10-én létrehozott közös politikai bizottságba. Szakasits Árpád letartóztatását követően az Elnöki Tanács elnökévé választották és ezt a tisztséget töltötte be 1952. augusztus 14-én történt felmentéséig.²³ Tehát jelentős szerepe volt a két párt egyesülésében, amely azt engedi feltételezni, hogy az SZDP-n belül kriptokommunista volt. Mráz Ferenc visszaemlékezése tehát nem teljesen fikció, hanem inkább saját szerepének kidomborítása egy titkos megbeszélés során (ennél fogva ellenőrizhetetlen). A két személy politikai pályáját összevetve tagadhatatlanul Rónai Sándor futotta be a nagyobb jelentőségű karriert, az pedig köztudott, hogy az MKP-hez lojális SZDP tagokat magas tisztségekkel honorálta Rákosi Mátyás (gondoljunk csak Szakasits Árpádra). Nagyobb a valószínűsége annak, hogy Mráz Ferenc inkább állította be magát, annak a későbbi évtizedek megítélése szerint hálás feladatnak a középpontjába, melynek a végeredménye úgy vonult be a magyar történelembe, mint a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt Egyesülési Kongresszusa.

Miskolci vonatkozásban Farkas Mihály által kiadott feladat azt jelenti, hogy az MKP már a megalakulásától kezdve figyelte politikai ellenfelét, és annak befolyását a saját érdekek szélesítésére használta fel. A város reálpolitikai helyzetét a helyi kommunista vezetők jól ismerhették. Eszerint a több évtizedes hagyományokkal rendelkező SZDP párttagjai nem fognak önként átlépni az MKP-ba, mivel alapvetően bizalmatlanok voltak azzal szemben. Ennek oka az lehetett, hogy a megszállóként viselkedő Vörös Hadsereg és az általa képviselt sztálini diktatúra hazai képviselőjeként tekintettek az emberek a hazai MKP-ra. A Szovjetunió nagyhatalmi törekvéseinek egy részét Farkas Mihály ismerte. A moszkovita pártszervezők tudták, hogy a II. világháború vége Magyarországon a diktatúra kiépítésének kezdetét jelenti. Ennek tükrében szervezték a „felszabadított” területeken az MKP tagok tevékenységét

és ez alól Miskolc sem volt kivétel. Farkas Mihály még többször ellátogatott Miskolcra és nem csak a Nemzeti Bizottság ülésein szólalt fel, hanem részletes instrukciókkal segítette a városi kommunisták törekvéseit. Ez magyarázza azt, hogy a politika múlttal nem rendelkező, a közigazgatás terén járatlan, volt MOKAN tagokat, amely egyet jelent a helyi MKP-val, találjuk azokon a fontos pozíciókon, amelyek létfontosságúak voltak a háború utáni újraépítéshez.

1944. december 16-án 11 órakor ültek össze a városháza egyik tanácstermében azok az emberek, akik pár órával később nemzetgyűlési képviselőkként és városi Nemzeti Bizottsági tagokként távoztak. A jegyzőkönyv alapján jelen volt 37 szavazati joggal bíró személy, akik a különböző politikai pártokat, egyházakat, szakszervezeteket és a MOKAN-Komitét képviselték. Már az ülést megnyitó sorok is a miskolci MKP és a MOKAN-Komité befolyását bizonyítják: „*A Kommunista Párt és Mokean Szervezet megbízása folytán dr. Gállfy Imre Misk. thj. város polgármesterének elnökelete alatt ...*”²⁴ Ez a nyitó mondat arra enged következtetni, hogy a nemzetgyűlési képviselők megválasztását az MKP kezdeményezte, és ezt a feladatot csakis Farkas Mihály adhatta. Ő is jelen volt, mint az Ideiglenes Nemzetgyűlést előkészítő bizottság küldöttje, és ugyanezt a bizottságot képviselte az FKGP részéről dr. Juhász Géza is. A MOKAN-Komitét Tóth Béla, Szalay Tibor alezredes, dr. Petrassy Miklós orvos alezredes, Blach János és Szabó Lajos képviselték. De Tóth Béla titulusa szerint a miskolci MKP-t is képviselte, mint annak vezetője. Magát a pártot Poprádi Pál, Vajda Gábor, Rácz Zoltán és Rácz Zoltánné reprezentálták, helyet kaptak az ülésen a helyi görög katolikus, az evangélikus és a református egyházak küldöttjei is. Az FKGP-t egyetlen „gazdálkodó” képviselte. Az SZDP ülnökei Mráz Ferenc, Csacsovszki József, Juhász István, Csengeri Sándor voltak. Az MDP-t képviselték dr. Zsedényi Béla, Novotny Zoltán, dr. Dálnoky Nagy Zoltán, Demeter László és Demeter Géza, valamint szavazati joggal bírt a különböző szakszervezetek képviselő négy személy, akik közül csak Kopácsi Józsefet emelném ki, mivel ő is MOKAN tag volt (akkor kamaszkorú fiával együtt) tehát a szervezet érdekeit képviselte.²⁵ A vármegyét dr. Bónis Bertalan alispán és dr. Balogh Ferenc árvaszéki elnök reprezentálta és Pődör László (szintén volt MOKAN tag) is döntési joggal bírt. Leadta szavazatát még egy

22 MNL BAZML IV.1903. 37. kötet. A miskolci Törvényhatósági Bizottság ülésén négy nappal később üdvözölték kinevezését.

23 *Országgyűlési Almanach* 1947–1949. <http://dt.ogyk.hu/hu/gyujtemenyismertetok/orszaggyulesi-dokumentumok/orszaggyulesi-almanachok> (2015. 10. 31.)

24 MNL BAZML XVII.-2.1944/1.

25 PII 867.f.2/k-132.

1. kép. A Miskolci Nemzeti Bizottság tagjainak pártonkénti megoszlása, 1944. december

Fig. 1. Distribution of the National Committee of Miskolc by political parties, December 1944.

kamarai igazgató, egy ügyvéd, egy laptulajdonos²⁶ és egy volt országgyűlési képviselő. „Valamint képviseltette magát szavazati jog nélkül a Diósgyőr Vasgyár munkásága is és pedig Nyirő Sándor, Dancza Lajos, a MOKAN szerv részéről Oszip István, Szaladnya Ferenc, Mazogh József a Diósgyőr Vas Munkások szakszervezete részéről.”²⁷ A szavazati jog nélkül megjelenteket csak azért emeltem ki, mivel mindegyikük MOKAN-Komité tag volt. Jelenlétük oka lehetett a nyomásgyakorlás, vagy az erőfitogtatás. Az ülésnek két fontos tárgya volt; a nemzetgyűlést előkészítő bizottság megalakulásának kimondása és a képviselők megválasztása. Az első pontot Farkas Mihály ismertette, valamint beszédében hivatkozott arra is, hogy a MKP „nem tör politikai monopóliumra” valamint arra is, hogy a párt dolgozta ki azt az országos helyreállító programot „amit kisebb nagyobb módosításokkal országsszerte elfogadtak.” A program része volt, hogy községenként és városonként létre kell hozni a Nemzeti Függetlenségi Front helyi szervezeteit, amelyek a nemzeti bizottságok néven vonultak be a köztudatba. A nemzeti bizottságok feladata volt megválasztani az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe küldendő képviselőket. Farkas Mihály felszólalása után a polgármester, mint

az ülés elnöke feltette a kérdést, hogy a bizottság az előterjesztett javaslatot elfogadja-e. Egyhangúlag minden jelenlévő akceptálta az előterjesztést, így dr. Gállfy Imre határozatilag kijelentette, az ideiglenes országgyűlést egybehívó nemzeti bizottság megalakult. Tagja párt szerinti megoszlás szerint:

- MKP: 5 tag
- MOKAN: 5 tag
- FKgP: 5 tag
- MDP: 5 tag
- SZDP: 4 tag
- Értelmiségiek: 6 tag
- Szakszervezetek: 5 tag

Ez a megoszlás első ránézésre teljesen kiegyenlített és demokratikus. Azonban Beránné Nemes Éva és Román János által 1970-ben összeállított forrásközlésben fontos lábjegyzetet találunk az ülés jegyzőkönyvének értelmezéséhez (BERÁNNÉ NEMES–ROMÁN 1970). Beránné Nemes Éva maga is MOKAN tag volt, később egyetemi docensként több tanulmányban is foglalkozott a szervezettel. A következő megjegyzést fűzte hozzá az irathoz: „Fenti névsorban a jelölés szerinti csoportosításban találjuk a nemzeti bizottsági tagokat, a pártállás szerinti megoszlás ettől némiképp eltér, ugyanis a MOKAN, az értelmiségiek, valamint a szakszervezetek jelöltjei között különböző pártállásúak, illetve pártonkívüliek vannak. A pártok szerinti valóságos megoszlás számokban: MKP: 11; Kiszáza: 5; SZDP: 6; Demokrata Párt: 5; pártonkívüli: 8” (BERÁNNÉ NEMES–ROMÁN 1970, 56). Az ülésen

²⁶ Az a Kozma Ferenc, aki annak a nyomdának volt a tulajdonosa, ahol a háború alatt a MOKAN-Komité a röplapjait és plakátjait nyomtatta, valamint a háború után a *Szabad Magyarország* című napilapját.

²⁷ MNL BAZML XVII.-2.1944/1.

jelenlévők felsorolásakor igyekeztem felhívni a figyelmet azokra a tagokra, akik volt ellenállók voltak, mivel az ő pártállásuk egyértelműen az MKP volt, Beránné Nemes Éva is az összes MOKAN tagot a kommunista párthoz sorolta, és Kopácsi József a Fém- és Vasmunkás Szakszervezet képviselőjét is az MKP-hoz sorolta. Ez a megoszlás így már egyáltalán nem kiegyenlített és azt is jól példázza, hogy erre az időre gyakorlatilag a MOKAN egyet jelentett az MKP-val, közjogilag azonban külön szervezetként kezelték. Ez óriási előnyt adott Fekete Mihálynak. Azt sajnos nem sikerült megfejtennem, hogy az öt demokrata képviselőt melyik kategóriákba osztotta be a szerző.

A második fontos napirendi pont a képviselők megválasztása volt. Az előterjesztést dr. Juhász Géza tette meg: „*Miskolc eredetileg 10 képviselő megválasztására kapott jogot. Ezen 10 képviselőn keresztül képviseletet nyer a vármegye is. Azonban Miskolc hősiességét, őket, mint küldötteket arra bírta, hogy ezt a számot 12-re emeljék fel. Meg vannak győződve arról, hogy ehhez a kibővítéshez meg fogják nyerni az előkészítő bizottság hozzájárulását, illetőleg ezt jóvá fogják hagyni.*”²⁸ Ezt követően Tóth Béla a MOKAN ellenállási küzdelmére hivatkozva javaslatot tett a képviselők pártonkénti megoszlására: 2 mandátum az MKP-nak, 1 az SZDP-nek, 2 a MOKAN-Komitének, 2 az FKGP-nek, 1 az MDP-nek, 2 a szakszervezeteknek, 1 az „értelmiségnek” és egy mandátumot javasolt a Miskolcért harcoló Nógrádi Sándornak. Az FKGP és az MDP képviselői ezt a javaslatot nem fogadták el érthető módon és nagyobb részesedést kértek. Farkas Mihály és dr. Juhász Géza ezek után arra figyelmeztették a bizottságot, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés minél gyorsabb összehívása érdekében nem áll mód arra, hogy vármegyében található községeket bevonják a választásba, így a vármegyét is ez a 12 meghatalmazott képviseli majd Debrecenben. Az ülés záró szakaszában Tóth Béla felszólalásában arra kérte a jelenlévőket, hogy válasszanak a miskolci Nemzeti Bizottság élére elnököt és egy titkárt. A pozíciókat betöltők nevét Vajda Gábor javaslata alapján elfogadták, így lett az elnök Tóth Béla, titkára pedig Pődör László. Az ülést lezáró aktus, a felvett jegyzőkönyv hitelesítése, előtt azonban Rác Zoltánné (aki a férjével együtt volt tagja a MOKAN-Komitének) kérte, hogy Barbai Ferenc hősi halott nevét foglalják bele a jegyzőkönyvbe, majd néma felállással emlékezzenek meg róla. Ezeket teljesítvén a bizottság berekesztette ülését.²⁹

A megválasztott képviselőket a következő napra egybehívott népgyűlésen ismertették: Fekete Mihály, Fülöp József, Kopácsi József, Nógrádi Sándor, dr. Petrassy Miklós, Pődör László, dr. Rác Gábor, Rác Zoltánné, Rónai Sándor, Tóth Béla, dr. Váczy József és dr. Zsedényi Béla. A népgyűlésen beszédet tartott dr. Zsedényi Béla, aki az MKP programjának megvalósulását reméli, mivel az egy „*demokratikus Nagy-Magyarország*”³⁰ létrejöttéhez vezet. A beszédek tartók sorrendjét előzetesen megtárgyalták.³¹ Azonban az első szónoklat elhangzása után Farkas Mihály kért és kapott szót. Bevezetésként elmondta, hogy nem kívánt felszólalni, mert úgy állapodtak meg, hogy csak a miskolciak beszélnek majd, de a hallgatóságból olyan kijelentések hangzottak el, amelyeket nem hagyhat kommentár nélkül (a jegyzőkönyv nem tartalmazza ezeket a közbekiáltásokat). Beszédét nem szóról szóra rögzítette a jegyzőkönyv, de így is érdekesnek tartom idézni!

„*A Kommunista Párt célja visszazerezni a nemzet önállóságát és ezért harcol a Kommunista Párt. [...] A Kommunista Párt nem akar monopóliumot, hanem együtt akar dolgozni az összes párttal. Kijelenti, hogy a Kommunista Párt Magyarországon nem akarja a proletár diktatúrát végrehajtani. [...] Azért nem lehet a szovjet rendszert bevezetni, mert a nép nagy része ezt nem akarja. Ő arról beszél, hogy mi a helyes és mi a nem helyes. Az a program, amelyet a Nemzeti Bizottság elfogadott, az lényegében a Kommunista Párté is. A Kommunista Párt terjesztette be ezt a programot. A Kommunista Párt büszke arra, hogy programjukat a Nemzeti Bizottság elfogadta. A Kommunista Párt nem mond le végcéljairól. Realpolitikuskok és azon az úton haladnak amely a kifizetőt programban van.*”³²

Farkas Mihály reflektálásából arra lehet következtetni, hogy a közbekiáltások (ezeket nem rögzítette a jegyzőkönyv) vagy arra vonatkoztak, hogy az MKP diktatúrát akar kiépíteni, vagy arra, hogy a közbeszólók proletárdiktatúrát akartak. Persze egy népgyűlésen nem szokatlan a bekiáltás, de ha vádló szavak voltak, akkor feltételezhető, hogy a jelenlévők közül az MKP-ban a Tanácsköztársaság örökösét látták. Azonban a következő beszédek szóhasználata alapján valóban ez a kép alakulhatott ki! Fülöp József aki az előző napi ülésen, mint a Nyomdász Szakszervezet képviselője jelent meg, az újjáépítési munkálatok hangsúlyozása közben azt mondta hogy: „*A marxista munkásság követeli a munkát, a részvételt. Teendőknek három alapelve van: először munka,*

28 MNL BAZML XVII.-2.1944/1.

29 MNL BAZML XVII.-2.1944/1.

30 MNL BAZML XVII.-2.1944/2.

31 Első: dr. Zsedényi Béla, második: Fülöp József, harmadik: Rác Zoltánné és a záróbeszédet Tóth Béla tartotta volna a megbeszéltek szerint.

32 MNL BAZML XVII.-2.1944/2.

*másodszor is munka és végül harmadszor is munka. Cselekvésre szólítja fel az elvtársait és pedig egységes cselekvésre, az egységes boldog Nagy-Magyarországgal felé.*³³ Persze egy háborús pusztításokat elszenvedett városban a munkában való részvétel fontossága nem meglepő, ellenben az elvtárs megszólítás árulkodó lehet a politikai gondolkodásról. Rác Zoltánné is kommunista hegyvételű beszédet intézett a hallgatósághoz: „*A 25 éves reakciós elnyomás, német és Szálasi bukás után ütött az óra, hogy a Kommunista Párt részt vehessen a demokratikus Magyarország felépítésében. [...] Bejelentette, hogy a Kommunista Párt harcolt a fasiszták ellen már a német megszállás alatt is, ha nem is fegyverrel, hanem szellemi fegyverekkel.*”³⁴ Tóth Béla a MOKAN-Komité érdemeit hangsúlyozta záróbeszédében: „*Négy hónappal ezelőtt szervezte meg a Mokán kis csapatot. Tettek emberei voltak. [...] Már nem kell a föld alatt dolgozni, ezért felhívja a Mokán tagjait, hogy a célokat hajtsák végre, de a kintüött programtól soha ne térjenek el és akkor hiszi a boldog Magyarország feltámadását.*”³⁵ Az elhangzottak alapján a hallgatóság inkább érezhette magát egy MKP kongresszuson, mintsem egy demokratikus népgyűlésen. Az, hogy a jegyzőkönyvvezető nem szó szerint jegyzett fel minden az azzal magyarázható, hogy a beszédek alatt csak jegyzetelt, majd pedig azt a kézírást gépelte le később (több ilyen jegyzetet találtam a jegyzőkönyveket tartalmazó levéltári mappákban). A város vezetése tehát megalakult, a Nemzeti Bizottság jogkörét pár nappal később a tagok állapították meg (országos rendelet nem lévén): amíg az Ideiglenes Nemzeti Kormány nem rendezi a közigazgatást, addig az állami szuverenitást a Nemzeti Bizottság gyakorolja, ennél fogva minden közigazgatási hatóság annak van alárendelve.³⁶

MOKAN KARHATALOM

Első lépésként őrszolgálatot hoztak létre a lakosság számára fontos épületeknél, mint például gyógyszertárak, különböző orvosok rendelői, Erdőkincstári fatelep, pékségek, berekaljai és percesi szénbányák, vágóhidak és iskolák.³⁷ Rendszeresen járőröztek az utcákon a fegyverrel és karszalaggal ellátott tagok. De legális működésük során a miskolci és a diósgyőri MOKAN szerv különvált. A miskolci Tóth Béla irányította, rendeleteit rendszeresen így írta alá: „*Tóth Béla A MOKAN Komité teljhatalmú megbízottja.*” A diósgyőri szervezet irányítóját nem lehet egyértelműen megállapítani, mivel több

személy neve áll a kiadott rendeleteken és különböző visszaemlékezések különböző személyeket neveznek meg, mint parancsnokot. A fellelt levéltári források alapján a lakosság is egyfajta teljhatalmú szervezetként tekintett a karhatalmistákra. Kérvényekkel közvetlenül a MOKAN-hoz fordultak. Például: egy diósgyőri patika tetőszerkezetének és nyílászáróinak rendbehozatalával fordult a községi jegyző a MOKAN-hoz december 21-én, amelyben a helyreállítást kérvényezi, vagy egy új helyiségbe való átköltöztetést, valamint nemi betegség elleni „*védőszerek kerüljenek községünk részére kiutalásra.*”³⁸ Ez egy közvetett utalás lehet a katonák által elkövetett nemi erőszakra. Akadt olyan eset is, amikor nagyobb mennyiségű ablaküveg lerakatot (ismeretlen tulajdonos) foglalt le a szervezet, mert azt a lakosság elkezdte szét-hordani. Továbbá a megmaradt készleteket a Vasgyár egyik részlegének utalta ki. Az addig eltulajdonított üvegeket felkutatták és lefoglalták a mokanisták.³⁹ Lefoglaltak olyan ingóságokat, amelyeknek nem volt meg a tulajdonosuk (és ez a front átvonulását követő hetekben igen gyakran előfordult): „*[...] a diósgyőri MOKAN szervezet által lefoglalt 2000 drb. tetőcserepet őrizni tartozik, mindez ideig, míg felhasználásáról intézkedés nem történik.*”⁴⁰ A szabad mozgást biztosító engedélyeket adtak ki⁴¹ és akadt olyan eset is, hogy a Diósgyőr Szénbánya Rt. igazgatójának meghatározták a vajúroknak és a segédmunkásoknak fizetendő minimum napi díjat.⁴² De visszaemlékezésekből is képet kaphatunk a diósgyőri MOKAN működési módszereire:

„*Hogy a közellátás súlyos nehézségeit áthidaljuk, ebben az időben diktatórikus rendelkezéseket tettünk Diósgyőr anyaközségben, de ez abban az időben szükséges volt. A közellátás érdekében elrendeltük, hogy össze kell írni Diósgyőr területén mindazokat a jól szituált gazdákat, akik tehenekkel vagy más egyéb gazdasági lehetőségekkel rendelkeztek. Rekvirálásokat hajtottunk végre azoknál, akiknél bejelentések alapján nagyobb élelmiszer volt felhalmozva. Ezeket elkoboztuk és ezeket azok között osztottuk ki, akik a legjobban rá voltak szorulva.*”⁴³

Nyíró Sándor visszaemlékezésében olvashatjuk a fenti sorokat, amelyet a 1959-ben írt, és az önkényes rekvirálásokról említése az első olyan negatív cselekmény, amelyet a MOKAN történetét feldolgozók egyáltalán nem hangsúlyoztak. Önkényesen hajtották végre ezeket, mivel az 1978 májusában írt rövidebb visszaemlékezésében, amelyben magyarázatot ad arra, hogy miért

33 MNL BAZML XVII.-2.1944/2.

34 MNL BAZML XVII.-2.1944/2.

35 MNL BAZML XVII.-2.1944/2.

36 MNL BAZML XVII.-2.1944/11.

37 MNL BAZML XVII.-2.1944/5764.

38 MNL BAZML XVII.-2.1944/5793.

39 MNL BAZML XVII.-2.1944/5084.

40 MNL BAZML XVII.-2.1944/5846.

41 MNL BAZML XVII.-2.1944/5841.

42 MNL BAZML XVII.-2.1944/2633.

43 Nyíró Sándor visszaemlékezése PII 867.f.1/n-67.

2. kép. A MOKAN-Komité karszalagja, 1944. (Magángyűjtemény)
 Fig. 2. The armband of the MOKAN-Committee, 1944. (Private collection)

tartottak házkutatásokat (hiszen bejelentések alapján csak feltételezhették, hogy az adott személy bármilyen „felesleges” ingósággal rendelkezett) és lefoglalásokat. „A felszabadulási időszakban hosszú időn keresztül a MOKAN volt az egyetlen szervezet, amely a közellátást szervezte és a rendőrség szerepét is betöltötte a kommunisták vezetésével. Ezt az időszakot diktatórikus rendelkezéseink jellemezték és ezt minden központi direktíva nélkül csináltuk a termelés és közellátás érdekében.”⁴⁴

A háború sújtotta területeken a szükség mindennél előbbre való volt. A rekvirálások jogosságát Nyíró Sándor emlékezetében azzal igazolja, hogy a közösség, a lakosság érdekében hajtották végre. Ellenben az „elrendeltük, hogy össze kell írni Diósgyőr területén mindazokat a jól szituált gazdákat” mondatrész arra enged következtetni, hogy más cselekedet is meghúzódhat a háttérben. A többes szám használata azt a feltételezést támasztja alá, hogy több vezető egyén irányította a diósgyőri karhatalmat. „Végezetül el kell még mondanom azt, hogy nagy gondot fordítottunk a párt és a Mokán fegyveres testület erkölcsi tekintélyének a biztosítására. Akadtak a fegyveres testületben olyan személyek, akik erkölcsi magatartásukkal beszennyezték a mi nagy és nemes munkánkat, ezeket könyörtelenül eltávolítottuk sorainkból és ezt nyilvánosságra hoztuk a dolgozók előtt. Ezen intézkedéseink és munkánk eredménye volt az, hogy tömegbefolyásunk valamint erkölcsi tekintélye a kommunista pártnak állandóan nőtt.”⁴⁵

44 Nyíró Sándor visszaemlékezése MNL BAZML Alsószolcai Fiókleveztár pártanyaga. XXXV. 133. 28. dob.

45 Nyíró Sándor visszaemlékezése PIL 867.f.1/n-67. Valamint Barla Anna visszaemlékezésében is utal olyan cselekedetekre, amelyek morálisan megkérdőjelezhetőek voltak: „Tekintettel arra, hogy a Mokány csoport 300 taggal nem rendelkezett, akkor kénytelen

A VÁROSI KÖZIGAZGATÁS ÚJJÁSZERVEZÉSE

1944. decemberében a miskolci Nemzeti Bizottság munkáját megnehezítette, hogy elnöke (Tóth Béla) és több tagja az Ideiglenes Nemzetgyűlésen vett részt. December 26-án ült össze ismét a bizottság, ahol üdvözölték dr. Zsedényi Béla Ideiglenes Nemzetgyűlési elnökké való kinevezését. Ő pedig megosztotta debreceni tapasztalatait. Mint mondja, bizalommal vegyes aggodalommal utazott el, de a gyűlésen eloszlott minden aggodalma, mert látta, hogy a pártok demokratikusan, pártérdekeket félretéve folytatták le az ülést. Aggodalmat az MKP ébresztett benne, mint ahogy az kiderül a jegyzőkönyvből, mert polgári gondolkodású személynek vallotta magát, de be kellett vallania, hogy a kommunista párt felkészültsége, politikai rutinja és nemzeti érzése meglepte. A nemzetgyűlés az elfogadott program alapján működik és „nincsenek pártérdekek, csak egyetlen magyar érdekek vannak, ezekért köteles együtt dolgozni a nemzetgyűlés minden tagja, a baráti érzelmeket tanúsító Szovjetunióval.”⁴⁶

Ebből levonhatjuk azt a következtetést, hogy egy művelt (doktori fokozattal rendelkező ügyvéd és bíró) személyben milyen politikai és államberendezkedési aggodalmak alakultak ki a háború alatt, és az azt követő szűk egy hónapban. Aggodalommal tekintett az MKP tevékenységére, mellyel egyeduralmat alakít ki a szovjet

volt felbígítani csoportunkat. Igen sokan akadtak nagyon becsületes és valóban az ügyet szolgáló dolgozók, azonban akadtak olyanok is, akik ezzel visszaéltek. Olyan tényeket akartak maguknak formálni, illetve jogokat amit a Mokány csoport nem is engedett meg magának.” Barla Anna visszaemlékezése, MNL BAZML Alsószolcai Fiókleveztár pártanyaga XXXV. 133/a 29. dob.

46 MNL BAZML XVII.-2.1944/13.

hadsereg segítségével. Felfedezhető az az érzés is, amely szerint az MKP nem nemzeti párt, hanem egy olyan nemzetközi mozgalomnak a hazai képviselője, amely Moszkvából indult ki („*milyen mélyen áthatott nemzeti érzést látott megnyilvánulni náluk*”).⁴⁷ Tóth Béla azzal reflektált: Sokan azt hiszik, hogy most ott folytatjuk, ahol 1919-ben megálltak a dolgok, „[...] *nem akarunk 1919-et, hanem úgy mint Lenin, harcolunk egyaránt az előre és hátrahadók ellen.*”⁴⁸ Ezt követően mind a ketten bejelentették lemondásukat a bizottsági vezetői posztjukról, mivel mind a kettőjüket más irányú elfoglaltsággal látott el az Ideiglenes Nemzetgyűlés. Az ülés elfogadta a lemondásokat, és új vezetőséget választottak: elnök: Kozma Ferenc lett, az alelnökök: Rónai Sándor és Ország József lettek. A főtitkári pozíciót Fekete Mihály töltötte be, titkárnak pedig Pődör Lászlót választották. Az öt személyből három részt vett a MOKAN ellenállásában.

A következő napirendi pont az igazoló eljárásokat lefolytató bizottságok előkészítése volt. Egy felszólalás hangsúlyozta a „nagyakarítási munka” minél gyorsabb megkezdését, elsősorban a Megye- és a Városházán. Az igazoló bizottságok felállításának elhatározása mellett létrehozta a képviselők egy közellátási bizottságot, amely nem csak tanácsadó, hanem végrehajtó szervként működjön annak érdekében, hogy a város ellátása minél hamarabb megoldódjon. Ebben a kilenctagú bizottságban csak két volt MOKAN tag kapott helyet. Az ülésre ekkor érkezett meg a szovjet városparancsnok és tíz vagonból álló szerelvényt adományozott a városvezetésének. Majd egy rövid beszédben Sztálinra hivatkozva a következőket mondta: „*A Sztálin marsall vezetése alatt álló orosz nép a magyarokra nem úgy tekint, mint ellenségre. A marsall utolsó beszédében említette, hogy Magyarországot, mely a hitleri Németország utolsó csatlósa volt, át kell állítani a szövetségesek oldalára.*”⁴⁹ Miután az alezredes elhagyta a termet, a következő ülés ügyrendjét állapították meg: Nagy-Miskolc létrehozása, energiagazdálkodás megoldása, mozi jogosítványok revíziója.⁵⁰

A következő meghatározó ülést 1945. január 7-én tartották. Előzetes megbeszélések alapján a Nemzeti Bizottság arra az elhatározásra jutott, hogy régi rendőrség és csendőrség nem tudja ellátni feladatát, ezért tisztázni kell a rendfenntartás kérdését. A rendőrség szervezeti felállítását határozták el, melynek két osztálya lesz; politikai és rendészeti. E két részleg felett a rendőrfőkapitány fog állni. Erre a posztra Fodor

Jánost javasolták az ülnökök, a politikai osztály élére Kecskés Ferencet, a rendészetre pedig Pintér Istvánt. A jelöltekről Fekete Mihály és Kozma Ferenc adtak információt (nyilvánvalóan a háborús évek alatt tanúsított magatartásukról). Kecskés Ferenc személyéről Fekete Mihálynak megbízható információi voltak, mivel ő is a MOKAN-Komité tagja volt. A bizottság elnöke utasította a rendőrség megválasztott vezetőit a munka haladéktalan megkezdésére.

A következő pont a város villamos energetikai problémájának megoldása volt. Eszerint a miskolci Villamos Művek irányítását a város veszi át, erről az Ideiglenes Kormánytól megkapták a felhatalmazást, a tulajdonosok kárpótlásáról pedig majd a kormány gondoskodik. A városban található mozikat is saját kezébe vette a városvezetés.⁵¹ A rendőrség vezetőinek kinevezéséről a következő napon értesítették a polgármestert. A miskolci Államrendőrség működési szabályzatát 1945. január 11-én adta ki a főkapitány.⁵² Majd tíz nappal később a Nemzeti Bizottságnak a rendőrség személyzeti beosztásáról.⁵³ Az új rendfenntartó szerv személyi illetményeinek kimutatásából megtudható, hogy az állomány február 23-án 658 személyből állt.⁵⁴ Az Államrendőrség működésének megindulásával a MOKAN karhatalom szervezetileg vált feleslegessé. Létezése a város szempontjából csak ideiglenes volt a rendfenntartás érdekében. Megszűnése persze nem egyik pillanatról a másikra történt, de február végére teljesen átadták az összes feladatkört a hivatalos rendőröknek, ezáltal a MOKAN karhatalom megszűnt. Volt tagjai közül többen az új rendőrség szervezetébe nyert felvételt.⁵⁵ A MOKAN karhatalmi létszáma 1944 decemberében 144 fő volt, megszűnése idején 227 fő dolgozott MOKAN rendőrként.⁵⁶ Az új Államrendőrség politikai függetlensége megkérdőjelezhető, elég csak arra gondolni, hogy a politikai osztályt egy volt MOKAN tag irányította, aki ennél fogva jó kapcsolatot tartott fent a miskolci MKP vezetőivel. A volt „mokbanosok” átszívargása a rendőrség vezetőségébe és szervezetébe (főleg a politikai rendőrséghez) feltehetően az MKP hatalmát erősítették, mert a MOKAN karhatalom csak ideiglenesen, és a szovjet városparancsnokság engedé-

47 MNL BAZML XVII.-2.1944/13.

48 MNL BAZML XVII.-2.1944/13.

49 MNL BAZML XVII.-2.1944/13.

50 MNL BAZML XVII.-2.1944/13.

51 MNL BAZML XVII.-2.1944/84.

52 MNL BAZML XVII.-2.1945/96.

53 MNL BAZML XVII.-2. 1945/829.

54 462 próbarendőr, 74 rendőr, 48 őrmester, 18 törzsőrmester, 30 tiszthelyettes, 10 alhadnagy, 14 altiszt és 2 tolmács dolgozott. MNL BAZML XVII.-2.1945/2367.

55 MNL BAZML XVII.-2.1945/829.

56 MNL BAZML XVII.-2.1945/249.

lyével gyakorolta a végrehajtó hatalmat, ellenben az Államrendőrség a magyar állam törvényes végrehajtó hatalma volt nem ideiglenes statussal.

Hasonló személyi összefüggést találhatunk a főispáni pozíció a MOKAN és az MKP között. Már utaltam rá, hogy a MOKAN-Komité kigondolója, és egyik vezetője, Tóth Béla töltötte be ezt a posztot, a Magyar Miniszterelnökség 36/1945. M. E. rendelete alapján január 21-től március 29-ig, amikor is, az időközben megalakult, Törvényhatósági Bizottság díszgyűlésén Oszip Istvánt (szintén volt MOKAN tag) iktatták be helyére.⁵⁷ Tóth Béla beiktatása alkalmából elmondott beszéde, véleményem szerint tükrözi önlegitimációjának alapját:

„Meghatva állok itt önök előtt [...] Azt hiszem, hogy a MOKAN komitè szervezésével és harcos áldozatkész munkájával a föld alatt is bebizonyítottuk: a közért élünk, vagy halunk. Ezt fogjuk tenni a föld felett is. Tesszük azt azért, hogy méltók lehessünk a dolgozók elismerésére. [...] E történelmi terem falairól „nagyemberek” szúrós, szúkrázó, tiltakozó, gyűlölt kásérteties szemei merednek ránk, mintha csak azt mondanák: Mit kerestek itt, a kiválasztottak, az Istentől predesztinált felső tízezetek, a „Haute volée” között. [...] E történelmi teremben új tekintetek is lövelnek felém: izgó szeretettel telített, bátor, harcos szemek: a dolgozók [...] tekintetei: a feltörő negyedik rend embereié. [...] A felszabadító dicső Vörös Hadsereg, a Szovjet-Unió hős népének és nagy fiának Sztalin marsallnak köszönhetjük, hogy lerázhattuk az évszázados gyűlölt német jármot. A Szovjet-Unió és a Szövetséges államok nagylelkűségének köszönhetjük a méltányos fegyverszüneti szerződést. [...] Ott kell lenniünk: Bécsben, Berlinben! Ki kell irtani az utolsó fasizta-nácista-hitlerista brigantikát és csatlósait a nyilasokat. Ez a dolgozók főispánjának és az egész demokratikusan gondolkodó, becsületes magyarság programja. [...] Éljen a Vörös Hadsereg! Éljen Sztalin Marsall! Éljen a szabad, demokratikus Magyarország!”⁵⁸

A „dolgozók főispánjának” titulálta magát, a háború előtti és alatti városi és vármegyei igazgatás új alapokra való áthelyezőjének marxista „predesztináltjaként” tekintett magára. Harcos, antifasizta hangvétele megegyezik azzal a kommunikációval, melyet az ellenállási mozgalom során használt (lásd: MOKAN röplapok és plakátok). Közügyek terén tett javaslatai is szélsőséges baloldali gondolkodást feltételeznek. Példa erre, hogy december hónapban a Nemzeti Bizottságnak a sok égető

probléma közül az egyik legfontosabb a működéséhez szükséges pénz előteremtése volt. A bizottság első rendeletei között találjuk az adóhátralékok azonnali behajtását és az adófizetés rendszeresítését. Persze egy háború viselt városban nem volt túl sok megtakarítsa a lakosságnak, főleg, hogy az állami szektorhoz tartozó gyárak dolgozói a hatalmi vákuum következtében nem kaptak fizetést hónapokon keresztül. Az égető pénz-szükséglet megoldására Tóth Béla érdekes javaslatot tett: szerinte a közellátási szervek működéséhez szükséges anyagi fedezetet a „vagyonos osztálytól” kellene előteremtteni, oly módon, hogy a bizottság szólítsa fel a „vagyonos osztály”, hogy a szükséges forgótőkét öt napon belül teremtse elő és bocsássa a Nemzeti Bizottság rendelkezésére. Tanácsadó és végrehajtó funkció a közellátás beindítása érdekében.⁵⁹ Ez a javaslat nem valósult meg.

A főispáni jogkör igen nagy befolyást biztosított Tóth Béla számára, az 5100/1945. B.M. számú körrendelet alapján (ez a jogkör minden főispánt megilletett az országban): „Az alárendelt tisztviselők kinevezése és elmozdítása az idevágó kormánynyilatkozat elvei szerint egyenlőre a főispán feladata.” A főispán megtekinthetett bármilyen szervezethez beérkező rendeletet, beadványt és a végrehajtásokra tett intézkedéseket.⁶⁰ Tovább szélesítette befolyását a 760/1939. B. M. sz. rendelet, amellyel az internálási és rendőrségi felügyelet alá helyezési ügyek elsőfokú fellebbezési procedúráját az alispáni feladatkörből a főispániba helyezte át. Ez a rendelet a főispánt a járás elsőfokú rendőrhatalmává nevezte ki.⁶¹ Tóth Béla kaphatta a szovjet városparancsnoktól azt az utasítást, amely alapján listát készítettek a német származású, vagy német hangzású névvel rendelkező személyekről, akiket később elhurcoltak.

A főispán pozícióját azonban nem töltötte be sokáig a MOKAN volt „teljhatalmú szervezője”, mivel március elején Oszip István került helyére.⁶² Ő szintén MOKAN tag volt. Véletlen egybeesés, hogy a vármegye egyik legfontosabb tisztségét egymást követően is „mokbanisták” töltötték be? Aligha. Tóth Béla távozásának oka nem tisztázott, az azonban biztos, hogy egy évvel később az Iparügyi Minisztériumnak és a Külügyminisztériumnak is dolgozott.⁶³ Oszip Istvánt, a már megalakult Törvényhatósági Bizottság 1945. március 29-én tartott

59 MNL BAZML XVII.-2.1944/13.

60 MNL BAZML XVII.-2.1945/404

61 MNL BAZML XVII.-2.1945/23.

62 Debrecen, 1945. március 14. 542/1945 M. E. rendelet Tóth Béla főispán felmentéséről és Oszip István kinevezéséről.

63 Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek Napirendi Jegyzékei 1944. december 23. – 1947. május 31. 195–197.

57 542./1945. M. E. miniszteri rendelet alapján Oszip Istvánt nevezte ki a belügyminisztérium erre a pozícióra, kelt.: Debrecen, 1945. márc. 14. MNL BAZML XVII.-2.1945/2484.

58 MNL BAZML IV. 1903/a. 37. kötet. 1945. február 1. közgyűlés 24. szám

3. kép. A miskolci Törvényhatósági Bizottság tagjainak pártonkénti megoszlása, 1945. január

Fig. 3. Distribution of the Municipal Committee of Miskolc by political parties, January 1945.

díszgyűlésén iktatták be.⁶⁴ A ceremónia alatt elhangzott köszöntőbeszédnek egyikében elhangzottak egyértelművé teszik számunkra, hogy melyik politikai párttal szimpatizált az új főispán.

„Kedves Oszip Elvtárs! Főispáni beiktatásod alkalmával engeddd meg, hogy üdvözljelek a Nemzeti Bizottság és Miskolc városának törvényhatósági bizottsága nevében. Azt hiszem, senki sem veszi rossz néven tőlem, ha még külön üdvözlök az ipari munkásság részéről, akikhez mindkettőnket hosszú, kemény munkában és harcban szerzett emlékek fűznek. [...] Te, ki a tudományos szocializmus alapján állsz, nagyon jól tudod, hogy az ipari munkásság szeret, becsül Téged. [...] Megköveteljük tőled, hogy elszántan harcolj a reakció és a fasizmus még mindig erős akadályai ellen és vígyáznod kell a közéleti tisztaságra, mert a korrupció már újból kezdi felütni a fejét a közéletben. [...] Tudjuk, hogy a feladat amelyet vállaltál óriási, de megvalósítható. Erősítsen az a tudat, hogy a Magyar Kommunista Párt teljes bizalmával és egész erejével támogat és azt hiszem, a többi demokratikus pártok is.”⁶⁵

64 MNL. BAZMLt. IV. 1903/a. 37. kötet. 1945. március 29. közgyűlés

65 MNL BAZML IV. 1903/a. 37. kötet. 1945. március 29. közgyűlés, 34-35. szám. Oszip István beszédéből is szeretnék kiemelni pár idézetet: „Én, mint a Magyar Kommunista Párt egyik vezető tagja vállalom ezt a szerepet és Miskolc város közellátását a tőlem telhető legmesszebbmenő mértékben segíteni fogom. [...] Azoknak pedig, akik nem tudnak megbarátkozni az új szellemmel [mármint a

TÖRVÉNYHATÓSÁGI BIZOTTSÁG

A magyar kormány 14./1945. M. E. szám alatt a közigazgatás ideiglenes rendezéséről kiadott rendeletében felhívta az ország lakosságát, hogy önkormányzati úton gondoskodjon a közigazgatás szerveinek helyreállításáról. Ezért a Törvényhatósági Bizottság újjáalakulása a város életében az egyik legfontosabb esemény volt, mivel biztosította az önkormányzati jogfolytonosságot és a közellátás legfőbb szervezetévé vált. Első lépésként január 23-án Miskolc városhoz csatolták a környező községeket (Diósgyőr, Perces, Újgyőr-Vasgyár, Hejőcsaba, Tapolca), így jött létre az általunk is ismert „Nagy-Miskolc”.⁶⁶ A Törvényhatósági Bizottság létrehozásának előkészítését a Nemzeti Bizottság Elnöki Tanácsa dolgozta ki, megszabva, hogy a városi kerületek mennyi tagot delegálhatnak és a delegáltak pártonkénti megoszlását is megszabta: Miskolc 60, Diósgyőr 7, Újgyőr-Vasgyár 11, Perces 2, Hejőcsaba 4, Tapolca 2, az egyházak 8 tagot küldhettek az újonnan megalakuló bizottságba.⁶⁷

A szervezet azokból a személyekből állt, akiket a Nemzeti Bizottság választott meg, az egyházak képviselőit is a Nemzeti Bizottság szavazta meg, valamint voltak azok a tagok, akik hivatali állásuknál fogva

demokratikus államberendezkedéssel, a szerz.] el kell tűnniük a közélet vezetéséből még pedig gyorsan és ne várják meg, hogy az Igazoló Bizottságok vagy az én egyszerű proletár kezem lesújtson rájuk.”

66 MNL BAZML XVII.-2.1945/3050.

67 MNL BAZML XVII.-2.1945/3050.

kerültek be. Az előkészületek és a voksolás lezárásával, Miskolc thj. város Törvényhatósági Bizottsága 1945. január 29-én tartotta meg az első rendes közgyűlését, a fent felsorolt arányszámok némiképp más eloszlásban kerültek bele a megalakulást kimondó véghatározatban.

Hivatali állásuknál fogva tagokká vált: a polgármester, valamint a helyettese, a főjegyző, a városi tanácsnokok, az árvaszéki elnök és ülnökök, a tisztii főügyész és ügyészek, a városi mérnöki hivatal vezetője, a városi számvevőszék főnöke és a tűzoltóparancsnok.⁶⁸ A Törvényhatósági Bizottság üléseinek napirendi pontjait egy ún. Kisgyűlés határozta meg és készítette elő. A baloldali párttagok ebben a bizottságban is „felülreprezentáltak” voltak. 1945. március 29-én ült össze a rendkívüli közgyűlés, hogy megválassza, polgármesteri előterjesztés alapján, a Kisgyűlés tagjait. A gyűlésnek, az 1929. évi XXX. tc. 34. §-a B) pontja és a Miskolci Nemzeti Bizottság 2572/1945. számú rendelete alapján, 16 főből kellett állnia. Tagjai voltak hivataluknál fogva a polgármester, a helyettes polgármester, a főjegyző, a két városi tanácsnok, valamint a Törvényhatósági Bizottságból 12 választott képviselő. A megválasztott tagok: Fekete Mihály, Fekete Pál, dr. Kormosi Illés, Mráz Ferenc, Nógrády Sándor, Novotni Zoltán, Ország József, Pártay Tivadar, dr. Rác Gábor, Rónai Sándor, Szabó József és Virágh Sándor.⁶⁹ A Nemzeti Bizottság tagösszetételéről az április 10-én készült kimutatás alapján egyszerűen megállapítható a Kisgyűlésben rendes tagként helyet kapó személyek politikai háttere. Eszerint: Fekete Mihály (MKP), Fekete Pál (MKP), dr. Kormosi Illés (ismeretlen), Mráz Ferenc (SZDP), Nógrády Sándor (MKP), Novotni Zoltán (MDP), Ország József (MDP) Pártay Tivadar (FKgP), dr. Rác Gábor (FKgP), Rónai Sándor (SZDP), Szabó József (MKP) Virágh Sándor (SZDP).⁷⁰ Ezen a napon a közgyűlés felállította a városi közigazgatás szakbizottságait.⁷¹ Miskolc város hivatalos városvezetése ezzel felállt és megkezdte munkáját.

Május 11-én keletkezett az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1030/1945. M.E. számú rendelete, amely kiegészítette a 14/1945. M.E. számú rendeletet (ez rendelkezett a Törvényhatósági Bizottságok felállításáról). Annak 11. §-a kimondta, hogy „*A törvényhatósági bizottságok, illetőleg képviselőtestületek megalakulásával a Nemzeti Bizottságok*

közigazgatási hatásköre megszűnik.”⁷² Természetesen ez nem egyik napról a másikra következett be, a Miskolci Nemzeti Bizottság fokozatosan szorult háttérbe és adta át jogköreit a hivatalos városvezetésnek.

A kommunisták aktívan, sőt többségben vettek részt az újjáépítésben. A probléma azzal volt, hogy ebben a munkában monopolhelyzetet akartak kiharcolni a városvezetésben azért, hogy az így megszerzett eredményeket az MKP népszerűsítésére használják. A bolsevik politikai rendszer mintáját követve, a magyar kommunisták is mereven ragaszkodtak a hatalom kizárólagos birtoklásához. Az MKP az újjáépítés kisajátításával arra törekedett, hogy bizonyítsa a magyar társadalomnak, hogy nem a Tanácsköztársaság politikai örököse, másrészt arra számított, hogy ezzel gyorsan a demokratikus elveknek megfelelő tömegtámogatottságra tesz szert. Ellenben az akkori magyar lakosságban ez a fajta „elvárt” támogatás nem alakulhatott ki oly gyorsan, és oly széleskörűen, mint ahogy azt a szigorú keretek között gondolkodó kommunisták elvárták.

Sajnálatos módon a MOKAN karhatalom működésének a társadalmi tapasztalata nem sokban különbözhetett a nyilas karhatalométól, csak egy másik bevonuló hadsereget szolgált ki. A Vörös Hadsereg egy, hadászati szempontból, totális hadsereg volt, amely minden civil érdeket a katonai érdekek alá helyezett. Rémhírét a nők ellen elkövetett nemi erőszak és a málenkij robotra való elhurcolás csak tovább erősítette. A MOKAN karhatalom részt vállalt az elhurcolásokban, rendszeresen tartott razziákat és vezetői azt foglaltak le, ami szerintük a közösséget illetné meg, fegyveresen volt jelen az utcákon a hétköznapi életben, abban az időszakban, amikor minden más magyar fegyveres testületet az orosz hadvezetés betiltott. A város politikai életébe belépő egyes MOKAN tagok tudatosan, vagy tudat alatt pedig olyan politikai kommunikációs eszközöket használtak, amelyek nem tették kétségessé a közösség számára, hogy az illető igenis a hatalom kisajátítására törekszik, annak ellenére, hogy népi demokráciáról beszélt.

A MOKAN-Komité elvitathatatlan érdemeket szerzett azzal, hogy megakadályozta a várost éltető gyár leszerelését és elszállítását, alkalmasint felrobbantását. Azokban a front átvonulását követő napokban, amikor semmiféle közellátás nem működött, gyógyszer-tárat tartott fent, a közrend megóvásáért is felelősséget vállalt. Vezető egyéniségei tettei készen, gyorsan és szervezetten kezdték meg a város újjá szervezését. Azonban az ambíció, a bizonyítási vágy mellett mindvégig a hatalom teljes megszerzésére törekedtek.

68 MNL BAZML IV. 1903/a. 37. kötet. 1945. január 29. közgyűlés

69 MNL BAZML XVII.-2.1945/3591.

70 MNL BAZML XVII.-2.1945/4360.

71 1) építési szakbiz. 2) gazdasági szakbiz. 3) jogügyi szakbiz. 4) pénzügyi szakbiz. 5) szociális szakbiz. 6) tanügyi és közművelésügyi szakbiz. 7) javadalmi biz. 8) színügyi biz. 9) vízvezetési és csatornázási biz. MNL BAZML XVII.-2.1945/3588; MNL BAZML XVII.-2.1945/3589.

72 MNL BAZML XVII.-2.1945/3768.

RÖVIDÍTÉSEK

- ÁBTL – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest
 MNL BAZML – Magyar Nemzeti Levéltár Borsod Abaúj Zemplén Megyei Levéltára, Miskolc
 PIL – Politikatörténeti Intézet Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltára, Budapest
 HL – Hadtörténelmi Levéltár, Budapest
 HOM – Herman Ottó Múzeum, Miskolc

DIGITALIZÁLT FORRÁSOK

- Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek Napirendi Jegyzékei* 1944. december 23–1947. május 31. http://mnl.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/kiadvanyok/kiadvanyok/segedletek_repertoriumok/minisztertanacsi_jegyzokonyvek_napirendi_jegyzekai_1944.html (2015. 10. 13.)
Ideiglenes Nemzetgyűlés Almanachja 1944–1945. http://www.ogyk.hu/regi_honlap/e-konyvt/mpgy/alm/almanach_1944-45/index.htm (2015. 08. 19.)
Országgyűlés Almanachja http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/almanach_1947- (2015. 08.18.)

IRODALOM

- BERÁNNÉ NEMES Éva–ROMÁN János
 1970 *Az élet megindulása Miskolcon és Borsodban a felszabadulás után*. Miskolc
 DOBROSSY István
 1997 *Miskolc írásban és képekben* 4. kötet. Miskolc.
 FEKETE Mihály
 1974 *Ellenállók az Ávas alján, Egy diósgyőri munkás visszaemlékezései*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
 GYÁNI Gábor
 2000 *Emlékezés és oral history*. In: GYÁNI Gábor: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Budapest.

K. HORVÁT Zsolt

2003 *Őnarcképcsarnok. A személyes emlékezés, mint történeti probléma*. In: SZEKERES András (szerk.): *A történetész szerszámos ládája*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.

KOMÁROMY József

1960 Dokumentumok a MOKAN-komité működéséről. *Borsodi Szemle* 4/1–2. 11–13.

LÉNÁRT András

é. n. „Történetgyűjtés” – *Oral history archívumok Magyarországon*. <http://epa.oszk.hu/00800/00861/00037/pdf/005-030.pdf> (2015. 10.18.)

MAJZIK Dávid

A MOKAN-Komité szerepe a kommunista hatalomváltásban Miskolcon (1944–1945). http://midra.unimiskolc.hu/JaDoX_Portlets/displayContent?docId=20415&secId=14501. (2015. 01. 01.)

MUCS Sándor

1957 A magyar fegyveres ellenállási mozgalom megszervezése és szerepe Magyarország felszabadításában. *Hadtörténeti Közlemények* 4/1–2. 32–54.

NEMES Dezső

1955 *Magyarország felszabadulása*. Szikra, Budapest.

SIMON József

2014 MOKAN-Komité: A miskolci-diósgyőri ellenállás története. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* LIII. (2014), 325–332.

ÚJLAKI Péter

1977 Adalékok az 1945-ös nemzetgyűlési választások történetéhez Borsod, Abaúj, Zemplén megyékben. In: ROMÁN János (szerk.): *Borsodi levéltári évkönyv*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc.

THE MOKAN-COMMITTEE'S ROLE IN THE PREPARATION
OF COMMUNIST TAKEOVER IN MISKOLC

Keywords: World War II, Hungarian resistance, Malenkij Robot, public administration of Miskolc

This paper provides analysis of the MOKAN-Committee, the antifascist resistance group of Miskolc between 1944 and 1945. The group was formed by Hungarian communists in order to help the Soviet army and free the city from the German army. The members explicated propaganda against the devastation of the war, ferocity of the Arrow Cross Party and the occupying German army. The MOKAN-Committee got the right from Soviet military command to act as a police force, which was a unique act on behalf of the Soviet Army in Hungary at that time. The communist members of the MOKAN-Committee took part in the rebuilding of the city and the newly emerging political life as well. They used their police force to help the Red Army with the deportation of citizens to the Soviet Union where they were subjected to forced labour. The MOKAN police force was also used to strengthen the communist party's power in political life and the civil service of Miskolc.

In my paper I am going to reconstruct the resistance through the reminiscences of its former members. I would like to highlight how the MOKAN-Committee served as a pre-communist party and after World War II they sought dominance in power for the newly founded communist party. I am also going to analyse the myth-making process generated by ex-members of the committee after the post-war era, when they tried to deny the MOKAN's role in the deportations to the Soviet Union, highlighting their merits during the expulsion of the German Army instead.

[Translated by the author]

Majzik, Dávid